

การเพิ่มประชากรและการกระจายของช้างป่าออกนอกพื้นที่อนุรักษ์ในประเทศไทย

วันที่ 05 ส.ค. 2564 เวลา 14:31 น.

“ปัญญาของแผ่นดิน”

โดย รศ.ดร.รัตนวิวัฒน์ ไชยรัตน์

คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

“ การพิจารณาถึง ถัดตาม และพลิกผันช้างป่า ควรเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาชุมชน และเอกชน ที่ให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาช้างป่า ”

โดย...รศ.ดร.รัตนวิวัฒน์ ไชยรัตน์

สถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างชุมชนและช้างป่า มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นและทวีความรุนแรงมากขึ้นในหลายประเทศ ซึ่งก็รวมถึงประเทศไทยที่ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชุมชนและช้างป่าขยายตัวเพิ่มขึ้นในทุกภาคของประเทศไทย โดยพื้นที่ที่มีความรุนแรงมากที่สุดคือ พื้นที่ป่าตะวันออก ซึ่ง ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2564 เพียง 11 เดือน มีผู้เสียชีวิตแล้ว 17 ราย ทั้งนี้ส่วนใหญ่เชื่อว่าปัญหาความขัดแย้งระหว่างชุมชนและช้างป่ามีสาเหตุมาจากการเพิ่มขึ้นของประชากรช้างป่า และการขาดแคลนแหล่งอาหารในพื้นที่อนุรักษ์

จากการติดตามประชากรและการกระจายของช้างป่าในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของประเทศไทย เช่น ที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ จังหวัดกาญจนบุรี เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ และพื้นที่ 7 จังหวัด ในพื้นที่ป่าตะวันออกของประเทศไทย พบว่าประชากรช้างป่ามีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นภายหลังจากที่เคยมีประชากรลดลงมาจากการลักลอบล่าช้างป่า และการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ไปใช้ประโยชน์ในลักษณะอื่น ๆ จนทำให้สภาพพื้นที่มีลักษณะเป็นเกาะที่ถูกล้อมรอบด้วยกิจกรรมมนุษย์ หลายพื้นที่ที่มีสภาพเป็นภูเขาสลับซับซ้อนและสูงชัน ทำให้ขาดความเหมาะสมต่อการเป็นที่อยู่อาศัยของช้างป่า และสามารถรองรับประชากรได้จำกัด แม้ว่าพื้นที่อนุรักษ์บางแห่ง เช่น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ที่มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบอยู่ทางตอนกลางและทางด้านตะวันออกของพื้นที่ และทางด้านตะวันตกติดต่อกับพื้นที่อนุรักษ์อื่น ๆ ในผืนป่าภูเขียว-น้ำหนาวที่มีขนาดกว่า 5 ล้านไร่

แต่ก็มีประชากรข้างป่าประมาณ 114 ตัว แบ่งเป็นเพศผู้โตเต็มวัย 30 ตัว เพศเมียโตเต็มวัย 43 ตัว เพศผู้โตไม่เต็มวัย 14 ตัว เพศเมียโตไม่เต็มวัย 9 ตัว วัยรุ่น 11 ตัว และลูกอ่อน 7 ตัว ซึ่งมีอัตราส่วนระหว่างข้างป่าเพศผู้โตเต็มวัยต่อเพศเมียโตเต็มวัยค่อนข้างสูงคือ 0.7:1 ทำให้ข้างป่าเพศผู้บางส่วนต้องออกมาหาพื้นที่ใหม่ นอกเขตพื้นที่อนุรักษ์ เมื่อพิจารณาจากอัตราส่วนความสามารถในการสืบพันธุ์ระหว่างเพศเมียโตเต็มวัยต่อวัยรุ่นรวมทั้งลูกอ่อนคือ 1:0.3 แสดงให้เห็นแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของประชากรข้างป่าในอนาคต นอกจากนี้พบว่าปัจจุบันข้างป่าเหล่านี้ใช้พื้นที่หากินประมาณ 1,288.9 ตารางกิโลเมตร ทำให้ข้างป่าเพศเมียและลูกมีแนวโน้มจะตามข้างป่าเพศออกมาหาพื้นที่หากินใหม่ นอกพื้นที่อนุรักษ์ในอนาคต

แนวโน้มประชากรข้างป่าในพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศไทยก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นไม่ต่างจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว แต่ที่แตกต่างกันคือ ข้างป่าในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว และพื้นที่อนุรักษ์ที่มีลักษณะเป็นที่ราบสูง ประชากรข้างป่าส่วนใหญ่จึงจำเป็นต้องอาศัยอยู่บนพื้นที่ราบที่มีระดับความสูงมากกว่าพื้นที่อนุรักษ์อื่น ๆ เพราะพื้นที่ที่มีความสูงต่ำกว่านี้มีลักษณะเป็นพื้นที่ลาดชันสูงมาก ซึ่งไม่เหมาะต่อการหากินของข้างป่า แต่ข้างป่าสามารถเดินผ่านได้ในพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นร่องเขาที่มีความลาดชันไม่สูงมากเกินไป ส่วนพื้นที่อนุรักษ์ที่เป็นภูเขาสูงชันข้างป่ามักเลือกอาศัยบริเวณพื้นที่ราบที่มีความสูงไม่มากนัก นอกจากนี้ข้างปายังมีความต้องการพื้นที่ป่าไม้ที่มีแหล่งอาหารเพียงพอ และอยู่ใกล้กับแหล่งโป่งที่อยู่ห่างไกลจากกิจกรรมมนุษย์ ด้วยปัจจัยต่าง ๆ

ที่กล่าวมา ทำให้ข้างป่าในพื้นที่อนุรักษ์ต่าง ๆ มีการเคลื่อนย้ายไปมาระหว่างพื้นที่อนุรักษ์อื่น ๆ ที่อยู่ติดกันที่มีลักษณะพื้นที่ป่าไม้ที่มีแหล่งอาหารค่อนข้างสมบูรณ์ มีความสูงและความลาดชันน้อยกว่าพื้นที่อื่น ๆ ถ้าพื้นที่เหล่านี้อยู่ห่างไกลจากชุมชนย่อมส่งผลให้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชุมชนและข้างป่าพบได้น้อยกว่าพื้นที่อนุรักษ์อื่น ๆ ที่มีลักษณะเป็นพื้นที่ขนาดเล็กและอยู่โดดเดี่ยวไม่มีพื้นที่อนุรักษ์อื่น ๆ อยู่ข้างเคียง หรือพื้นที่ถูกล้อมรอบด้วยกิจกรรมมนุษย์ หรือเป็นพื้นที่ชุมชน ดังนั้น เมื่อประชากรข้างป่าเพิ่มมากขึ้นหรือแหล่งอาหารและแหล่งน้ำขาดแคลนจึงพบการต้องออกมาออกพื้นที่อนุรักษ์ของข้างป่ามากกว่าพื้นที่อนุรักษ์ที่มีขนาดใหญ่และมีความสมบูรณ์สูงกว่า ข้างป่าในพื้นที่อนุรักษ์ขนาดเล็กเหล่านี้จึงสร้างผลกระทบต่อชุมชนได้มากกว่าจนทำให้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชุมชนและข้างป่าในพื้นที่ซ้อนทับกับชุมชนทวีความรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ

เพื่อบรรเทาปัญหาความขัดแย้งระหว่างชุมชนและข้างป่า จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างชุมชนและเจ้าหน้าที่รัฐในการหามาตรการในการเพิ่มศักยภาพของพื้นที่อนุรักษ์ให้สามารถรองรับและดึงประชากรข้างป่าที่เพิ่มมากขึ้นให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ภายในพื้นที่ป่าอนุรักษ์โดยการปรับปรุงพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมต่อการรองรับประชากรข้างป่าให้สามารถกลับมารองรับประชากรข้างป่าได้มากขึ้น แต่การปรับปรุงหรือฟื้นฟูระบบนิเวศต้องไม่ทำให้ประชากรข้างป่ามีอัตราการสืบพันธุ์เพิ่มมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และต้องไม่ส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศในพื้นที่ ส่วนพื้นที่ชุมชนต้องรวมตัวกันในการติดตามการออกมานอกพื้นที่ของข้างป่า และรับรายงานหากพบข้างป่าออกมานอกพื้นที่ เพื่อให้ทางเจ้าหน้าที่เข้ามาผลักดันข้างป่าเหล่านั้นกลับเข้าพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ก่อนที่จะเกิดความเคยชินกับการเข้ามาใช้พื้นที่ซ้อนทับกับชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างประชากรใหม่ภายในชุมชน ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้ได้เกิดขึ้นแล้วในหลายพื้นที่

การเฝ้าระวัง ติดตาม และผลักดันข้างป่า ควรเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาชุมชน และเอกชนที่ให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาข้างป่า นอกจากนี้ควรมีชุดเฉพาะกิจในการเคลื่อนย้ายข้างป่าที่สร้างความเดือดร้อนให้กับชุมชน โดยมีการจัดหาพื้นที่ที่เหมาะสมในการรองรับข้างป่าที่สร้างปัญหาเหล่านี้มาพักไว้ก่อน จากนั้นจึงดำเนินการส่งข้างป่าเหล่านี้กลับเข้าสู่พื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่เหมาะสม มีการกำหนดมาตรการในการขจัดความเสียหายจากการที่ข้างป่าเข้ามาทำลายทรัพย์สินของราษฎร และมีการประกันชีวิตและสุขภาพให้กับชุมชนในกรณีที่โดนข้างป่าทำร้าย

ทั้งนี้ในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากช้างป่าอย่างต่อเนื่องควรมีการประกาศเป็นพื้นที่ภัยพิบัติจากช้างป่า เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถดำเนินการช่วยเหลือหรือบรรเทาความเดือดร้อนของชุมชนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบได้ตามช่องทางที่กฎหมายกำหนด ซึ่งมาตรการเหล่านี้เป็นมาตรการเฉพาะหน้าเพื่อบรรเทาปัญหาความเดือดร้อนของชุมชนเท่านั้น แต่ในระยะยาวหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องควรมีการจัดทำแผนงานในการควบคุมประชากรและการกระจายของช้างป่าในประเทศไทยให้เหมาะสมเพื่อป้องกันการออกมาสร้างความขัดแย้งระหว่างชุมชนและช้างป่าในอนาคต

จัดทำโดย :งานสื่อสารองค์กร กองบริหารงานทั่วไป สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหิดล